

Марина Шафер

КОНДИЦИОНАЛНЕ КЛАУЗЕ СА ИДЕНТИФИКАТИВНИМ ОДНОСОМ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

У раду се испитује један специфичан тип кондиционалних клауза – између протазе и аподозе успоставља се идентификативни однос, што значи да се протазом даје дефиниција, објашњење одређеног појма, док се аподозом дати појам идентификује. Стога је аподозни предикат најчешће копулативног или семикопулативног типа, док његово лексичко језгро чини одређени термин. Овакве реченице јавиће се превасходно у научном функционалном стилу, те су као корпус за ово истраживање коришћени различити уџбеници и монографије, те онлајн-енциклопедија *Википедија*.

Кључне речи: кондиционална клауза, протаза, аподоза, идентификативност, термин.

In this paper, a specific type of conditional clause is examined – one in which an identification relationship is established between the protasis and the apodosis. This means that the protasis provides a definition or explanation of a given concept, while the apodosis identifies that concept. Consequently, the predicate of the apodosis is typically of a copular or semi-copular type, with its lexical core consisting of a specific term. Such sentences appear primarily in the scientific functional style, and therefore various textbooks, monographs, and *Wikipedia* were used as the corpus for this study.

Key words: conditional clauses, protasis, apodosis, identification, term.

1. Увод. О кондиционалности као семантичкој категорији и о кондиционалним конструкцијама, а пре свега о кондиционалним клаузама, писано је много, како у домаћој, тако и у страниј литератури, нормативнограматичкој и научној. *Условне (појодбене, кондиционалне) клаузе* дефинишу се у свим домаћим (српским, хрватским и/или српскохрватским) граматикама на сличан начин: као врста зависних реченица којима се означава *услов* реализовања ситуације означене вишом реченицом, а имају функцију *одредбе услова* (СТЕВАНОВИЋ 1969: 865; 2007: 317; SILIĆ – PRANJKOVIĆ 2005: 347; СТАНОЈЧИЋ – ПОПОВИЋ 2008: 326; MRAZOVIĆ – VUKADINOVIĆ 2009: 600; ПИПЕР – КЛАЈН – ДРАГИЋЕВИЋ 2022: 625. и др.). Условне реченице у српском језику посматране су пре свега из перспективе синтаксе и семантике, те се у граматикама и научним студијама наводе глаголски облици којима су формализовани предикати протазе и аподозе и њихова комбинабилност (обухватнији списак комбинација може се наћи у MRAZOVIĆ – VUKADINOVIĆ 2009; СТАНОЈЧИЋ – ПОПОВИЋ 2008; КОВАЧЕВИЋ 2011; 2013; 2014. и др.); даје се попис и анализа функција и значења простих и сложених везника (везничких израза) који уводе условне клаузе

* Рад је настао као резултат финансирања научноистраживачког рада на Филозофском факултету у Новом Саду (број уговора 45103-137/2025-03/200166), а делимично се ослања на резултате истраживања у оквиру израде докторске дисертације под насловом *Кондиционалне конструкције у стандардном српском језику*, одбрањене 29. 7. 2025. на Филозофском факултету у Новом Саду.

(најопширније у КОВАЧЕВИЋ 1996; 2011; 2013; 2014; Ђуркин 2018); а најзаступљенија класификација кондиционалних клауза заснована је на семантичком критеријуму – деле се према *сћејену остварљивости услова*, односно према томе да ли говорник зна или не зна у каквој је релацији са стварношћу радња протазног предиката (IVIĆ 1983; КРАВАР 1984; КАТИЋИЋ 1984/1985 и др.).¹ Међутим, поједини типови кондиционалних клауза не могу се одредити дефиницијом којом се најчешће представљају кондиционалне клаузе, будући да се за њих не може једноставно рећи да представљају услов (односно, *хипотетички, замисљени, уишћени* узрок (КОВАЧЕВИЋ 1988: 221; ПИПЕР 2005: 814; SILIĆ – PRANJKOVIĆ 2005: 347)) какве хипотетичне последице, исказане главном клаузом. О одређеним групама специфичних кондиционалних клауза у српском (и хрватском) језику говори се спорадично, у радовима појединих аутора (нпр. IVIĆ 1983; ŠARIĆ 1995, 1997; VASIĆ 2000; АЛАНОВИЋ 2014; 2024; МОСКОВЉЕВИЋ ПОПОВИЋ 2018; ШАФЕР 2022; 2023), док су класификација и преглед (свих) атипичних кондиционалних реченица учињени у докторској дисертацији под називом *Кондиционалне конструкције у стандардном српском језику* (ШАФЕР 2025).

1.1. ПРЕДМЕТ, ЗАДАЦИ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА. Предмет овог истраживања управо је један такав специфичан тип кондиционалних клауза, назван *кондиционалним клаузама са идентификативним односом*: протазом се даје дефиниција, објашњење, односно опис одређеног појма, док се у аподози тај појам (најчешће је реч о *термину*, тј. *називу*) идентификује.² Циљ овог истраживања јесте утврђивање и опис формалне – *синтаксичке*, односно значењске – *семантичке* структуре оваквих условних реченица: испитаће се употреба просентенцијализатора и корелатива, типични везници којима се уводе овакве клаузе, позиција протазе и аподозе, као и особине аподозног предиката, односно глагола који га формализују; учиниће се осврт и на укрштање категорије кондиционалности и категорије темпоралности, те на семантичке особине лексема које се идентификују у аподози; сагледаће се и лексичко-семантички односи у које ступају лексеме у двама аподозама или више њих у непосредној близини – пре свега односи антонимије и хипонимије.

1.2. КОРПУС ИСТРАЖИВАЊА. Будући да су кондиционалне клаузе овога типа уочене пре свега у *научном* функционалном стилу, за корпус су одабрани различити уџбеници, монографије, граматике, те онлајн-енциклопедија *Википедија*, која се показала врло драгоцен извором за овај тип клауза, с обзиром

¹ Најчешће се примењује трочлана подела: на *реалне*, *хипотетичке* и *иреалне*, с тим што поједини аутори издвајају и *евентуалне* условне реченице (нпр. КРАВАР 1984: 11–20; КАТИЋИЋ 1984–1985: 339–342; ВОЛВОДИЋ 2018: 433–491), док други такве реченице прикључују реалним (евентуалнореалним) кондиционалним реченицама. Пр. РЕАЛНЕ: *Ако добијем њремију, кућићу аућо*; ПОТЕНЦИЈАЛНЕ: *Када бих добио њремију, кућићу бих аућо*; ИРЕАЛНЕ: *Да сам добио њремију, кућићу бих аућо* (СТАНОЈЧИЋ – ПОПОВИЋ 2008: 326).

² Овај тип реченица уочен је као прилично фреквантан у једном делу обимног корпуса који је коришћен током израде већ споменуте докторске дисертације, те је њима у овој дисертацији и посвећено једно потпоглавље (ШАФЕР 2025: 136–139), које се овом приликом модификује и проширује. Наиме, *идентификативне* кондиционалне реченице, како су назване у овој дисертацији, сврставају се у ширу класу кондиционалних реченица с *конклузивним* односом – аподозом се доноси *закључак* на основу исказаног протазног садржаја.

на то да је њена основна улога управо дефинисање и класификовање разних појмова из света који нас окружује, па и појмова из различитих научних области. Ексерпирани су примери који се тичу друштвених, хуманистичких и природних наука: филозофије, логике, лингвистике, права, економије, математике, биологије, хемије, медицине, ботанике и сл. У обзир је узет и публицистички стил,³ у којем је забележен мањи број примера, као и текстови научнопопуларног карактера, који су на граници између публицистичког и научног стила.⁴

2. АНАЛИЗА КОНДИЦИОНАЛНИХ КЛАУЗА СА ИДЕНТИФИКАТИВНИМ ОДНОСОМ. Како је већ речено, протазом кондиционалних реченица са идентификативним односом наводи се опис одређеног појма (а протаз је неретко сачињена од неколико клауза, којима се прецизно представља и описује одређени (научни) феномен), док се аподозом тај појам одређује, најчешће у виду *термина*, тј. *назива* – он може бити исказан именицом, односно синтагмом, нпр.:

- (1) *Ако се презент даје у ремаркама драмског текста као упутство глумцу или читаоцу да оно што је означено глаголом у презентском облику треба да буде истовремено са изговарањем следеће реченице или пасуса у истом тексту, онда је ѿо сценски презент, нпр. (35) Ујка Васа (шапуће): Слушај ово. (Пипер и др. 2005: 751).*⁵

У датом примеру протазом се прецизно дефинише и описује један тип презента, те се у лексичком језгру аподозног копулативног предиката јавља именичка синтагма – *сценски ѿрезениј*. Наиме, појам исказан именицом – *ѿрезениј* – читаоцу текста поглавља граматике из које је пример ексерпиран већ је познат и раније представљен (он, заправо, представља тему поглавља у тој граматичкој), док се увођење новог термина односи на употребљен квалификатор – *сценски*, чиме се издваја и именује једна класа наведене теме – један тип презента. Протаз је уведена везником типичним за (евентуално) реалне условне реченице – везником *ако*, неретко је уведена и везником *уколико*, а о друкчијим примерима више ће речи бити касније у раду. Аподоза садржи просентенцијализатор *ѿо*, који упућује на протазни садржај, као и корелатив *онда*, којим се регулише след између узрока/услова и последице, чинећи тако релативно устаљену структуру којом се аподоза оваквих реченица најчешће уводи: *онда је (су) ѿо*, с тим што корелатив може и изостати: *ѿо је (су)*. Свакако, употреба овакве структуре могућа је само уколико је аподоза у постпозицији, што и јесте најчешћи случај у кондиционалним реченицама са идентификативним односом, а о изузецима ће више речи бити даље у раду. У наставку следи још неколико примера са аподозним предикатом копулативног типа:

³ Журналистички стил је обично широко схваћен и одликује га велика жанровска и информациона разуђеност. Стога се у њему могу наћи карактеристике и других функционалних стилова.

⁴ Целокупан попис извора грађе наведен је на крају рада.

⁵ У свим примерима у овом раду везници, просентенцијализатори (и неке заменице са анафорском функцијом), корелативи и глаголски делови аподозног предиката биће обележени косим словима, док ће термини који се идентификују у аподози бити истакнути малим верзалом.

- (2) *Ako se između dve dvostruke veze nalazi dve ili više prostih veza, onda je to IZOLOVAN DIEN* (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 140);
- (3) *Ako je oplodjeње унутрашње и развије се одвија у телу мајке, али се ембриони хране жуманцетом јајне ћелије и по завршеном ембрионалном развићу женке рађају живе младунце, онда је њо оововивипарност* (vivum = жив); присутно је код неких гмизаваца (*sr.wikipedia.org. Ойлогња*);
- (4) *Ukoliko se za bitak smatra neka materija* (Tales je smatrao vodu), *to je MATERIALIZAM, a ako se smatra nešto nematerijalno* (Platon je za bitak smatrao ideje), *to je IDEALIZAM* (*sr.wikipedia.org. Биће*).

2.1. Будући да просентенцијализатор *њо* замењује садржај протазе, те да ће, како је већ речено, уз овакву протазу стајати аподоза која најчешће садржи копулу, идентификујући појаву описану у протази, протазе оваквих реченица врло је блиска допунској / изричној / комплементној субјекатској (или пак предикативној) клаузи, иако је уведена везником *ако* (*уколико*), те на формалном плану представља кондиционалну клаузу. Наведено се може илустровати и заменом позиција протазе и аподозе, што подразумева и елиминацију просентенцијализатора и корелатива, док се протазе смешта у позицију лексичког језгра копулативног предиката, уп.:

Ako se između dve dvostruke veze nalazi dve ili više prostih veza, onda je to IZOLOVAN DIEN → *IZOLOVAN DIEN je (jeste) ako se između dve dvostruke veze nalazi dve ili više prostih veza.*

Интерференција допунских и условних реченица уочава се и у друкчијим семантичким типовима кондиционалних клауза, не само у онима које су предмет овог рада, а један такав тип описује и В. Ружић (2006: 123–218), уп.:

Добро је да // АКО останеш такав.

Испитујући допунске реченице које су предмет оцене, док се независном предикацијом износи „став уверености говорног лица да је нешто позитивно (добро, корисно итд.) или да има негативну конотацију” – употребом предикатског израза *добро је* и његових суплетивних форми, В. Ружић увиђа разлику између употребе везника *џињо* и везника *га*,⁶ примећујући при том да се употребом везника *га*, који се везује за нереализован садржај, развија однос *јојогбе*, те да је везник *га* у таквим случајевима заменљив везником *ако* (2006: 215–216).⁷

⁶ Уп. *Добро је што си дошао* (Ружић 2006: 216).

⁷ Сличне случајеве спомиње и М. Ковачевић (2011: 169) – „основном клаузом се изражава вриједносни афекат чија је материјална садржина изражена зависном клаузом истовремено и услов његовог остварења”, закључујући да овакве клаузе имају и допунску и одредбену (адвербијалну) функцију, с тим што се у примерима које овај аутор наводи разматра само употреба везника *га*, не и везника *ако*. Уп. *Било би лепо да буде њако* (*Вечерње новостии*, 30. 12. 2009, 48); *Било би велико изненађење да не освоје Евролигу* (*Вечерње новостии*, 3. 2. 2010, 48). Овакве реченице аутор назива (*јојенцијалним*) условно-изричним реченицама (Ковачевић 2011: 169). Што се пак тиче везника *ако*, још је А. Мусић уочио његову употребу у увођењу изричних реченица, и то изричних објекатских реченица, нпр.: *Dojde k njoj i pita ju, ako će poč za njega; Stari ga pita, ako je zgotovil, ča mu je bil naredil; Zaklinam te bogom živijem da rečeš nam, ako ti jesi Isukrst, sin boga živoga.* и сл. (Musić 1898: 31–32). Овакве примере аутор тумачи као индиректна питања постала од хипотетичних реченица (А. Мусић овај термин користи за условне реченице) – „valja rečenicu s *ako* držati za objekat od glagola *da rečeš nam* (iza kojega i dolazi) kao indirektno

2.2. Осим просентенцијализатора и заменице *ѿо*, која упућује на цео протазни садржај,⁸ у аподози кондиционалних реченица са идентификативним односом може се наћи и каква друга заменица којом се успоставља корелативни однос између протазе и аподозе – таква заменица има функцију анафоре, остварујући корелативну везу са одређеним протазним елементом, често субјектом, уп.:

- (5) *Ако* телесна ћелија уместо пара хромозома садржи само један, *онда је ѿо* монозомик. [...] *Ако*, пак, ћелија има два хромозома више од нормалног, тј. уместо једног има два пара одређеног хромозома, *онда је она* тетразомик ($2n+2$) (sr.wikipedia.org. *Хромозомске аберације*);
- (6) *Ако* се у телесној ћелији налази више од две, а у полној више од једне гарнитуре хромозома, *онда су ѿакве ћелије* полиплоидне (sr.wikipedia.org. *Хромозомске аберације*).

Заменица *она*, у другој аподози примера 5, упућује на појам који се ближе одређује, односно на *ћелију*, а може се јавити и каква показна заменица – нпр. заменица *ѿакав* (у примеру 6, а место ње би могла доћи у обзир и заменица *овакав*), која такође упућује на појам чији се подтип одређује, на *ћелију*.

Могући су, дакако, и друкчији начини увођења аподозе – са поновљеном речи из протазе или из претходног контекста, док заменица и корелатив остају, као у примеру 7; или пак само са запетом, односно цртом у писању,⁹ као у примеру 8 (при чему се, у оваквим примерима, увек подразумева реприза неког раније исказаног сегмента – у овом случају, глагола *називајући се*):

- (7) *Ukoliko su uvedene grupe iste, etri su prosti, a ukoliko su različite, etri su* МЕШОВИТИ (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 165);
- (8) У природи се јавља као mineral anhidrit, CaSO₄, i kao dihidrat, CaSO₄.2H₂O, koji se naziva gips, a *ako је* zrnast i potpuno beo – ALABASTER (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 296).

2.3. Осим копулативних, у аподози се могу јавити и семикопулативни предикати, који су најчешће сачињени од глагола именовања: *зватући се*, односно, *наз(и)вајући се*, што је очекивано, с обзиром на основну функцију аподозе – да *именује* појам дефинисан протазом. Заправо, у кондиционалним реченицама са идентификативним односом условно-последична релација заснована је управо на нивоу *именовања* – одређене карактеристике приказане у протазу представљају нужан и довољан услов да се одређени феномени *именују* на одређени начин. Допуна глаголима именовања може се јавити у инструменталу, односно у номинативу:

pitanje” (1898: 31). И *Грамађика сѿарословенској језика* наводи да везник *ако* у старословенским канонским споменцима функционише и као везник допунских реченица „при глаголи за речева, мисловна, сетивна и емоционална дейност” (ГСЈ 1993: 482, у Павловић 2009: 303), а поред тога, јавља се и као показатељ темпоралности (1993: 498, у Павловић 2009: 303) и квалификативности (1993: 501, у Павловић 2009: 303). Слични примери јављају се и у савременом српском језику (нпр. *Реци ми ако ѿи је хладно*).

⁸ И у већ споменутој докторској дисертацији о кондиционалним реченицама у српском језику уочавају се примери чије аподозе почињу структуром *ѿо је (cy)*, уп.: *Ako vam se danas ne radi, то је zbog vremena; ...ako što preduzima, то је radi nekog prijatelja* (ШАФЕР 2025: 164); *Ako dopustite sebi da vas savladaju negativna osećanja, то је kao da ste stavili trulu jabuku u korpu sa zdravima* (ШАФЕР 2025: 142) и сл. – у лексичком језгру аподозног предиката није идентификација, него експлицирање узрока, намере, односно поређења.

⁹ У говору ће овакви примери подразумевати паузу.

- (9) *Ako su polisaharidi sastavljeni od istih monosaharidnih jedinica nazivaju se* HOMOGLIKANIMA, *a ako su sastavljeni od različitih monosaharidnih jedinica, HETEROGLIKANIMA* (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 222);
- (10) *Ako je anketom obuhvaćen svaki element osnovnog skupa, onda se takva anketa zove* POPIS. *Ako se anketa vrši samo nad elementima uzorka, onda se ona zove* UZORAČKA ANKETA (ОДС: 4);
- (11) Histerektomija je operacija prilikom koje se odstranjuje materica. *Ukoliko se zajedno sa matericom odstranjuju i jajnici sa jajovodima, onda ovu vrstu operacije zove-mo* HISTEREKTOMIJA SA ADNEKSETOMIJOM (*drdjordjevicginekologija.rs*).

Као што показује последњи наведени пример, глагол именовања не мора бити у форми повратног глагола – може се јавити и у облику првог лица множине. Овакав начин имперсонализације чест је у научном функционалном стилу.¹⁰

Поред наведених глагола, аподоза може садржати и глагол *смайпрайи* (се) + N_{Instr}, те структуре попут: у *ийиџању је* + N_{Nom}, *реч је о* + N_{Lok}, *паги се о* + N_{Lok} и сл.¹¹ Као што је показала већина до сада наведених примера, кондиционалне реченице са идентификативним односом често ће се јавити у *низовима*, односно у *јаровима* – било да су у питању две или више самосталних реченица или да је реч о реченичном комплексу који је сачињен од двеју или више протазно-аподозних структура. Тада ће се углавном комбиновати различити типови аподозног предиката. Следи још неколико таквих примера, у којима се појављују и горенаведене предикатске форме: *смайпрайи се*, у *ийиџању је*, *реч је о* и *паги се о*:

- (12) *Ako se u prisustvu katalizatora povećava brzina hemijske reakcije, onda se kataliza smatra* POZITIVNOM, *a ako dolazi do smanjenja brzine hemijske reakcije, onda se kataliza naziva* NEGATIVNOM (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 54);
- (13) *Ukoliko energija kojom se započinje reakcija dolazi od ubrzavanja jednog jezgra, proces se zove* „VAZDUH-META” FUZIJA, *ukoliko su oba jezgra ubrzana, to je onda* „VAZDUH-VAZDUH” FUZIJA. *Ukoliko su jezgra delovi plazme koja je blizu termičke ravnoteže, onda se radi o* „TERMONUKLEARNOJ” FUZIJI (*sr.wikipedia.org. Nuklearna_fuzija*);
- (14) *Ako se prilikom obrazovanja snopića sve ćelije prokambijuma izdiferenciraju u elemente floema i ksilema, takav snopić se naziva* ZATVOREN PROVODNI SNOPIĆ. *Ukoliko u snopiću zaostane zona prokambijalnog tvornog tkiva, čije se ćelije neprestano dele i potom diferenciraju u nove histološke elemente ksilema i floema, onda je reč o* OTVORENOM PROVODNOM SNOPIĆU (*sr.wikipedia.org. Provodni_snopići*);
- (15) Инверзије могу бити: перичентричне и парацентричне. *Ako je ротирани део хромозома обухватио центромеру, онда је њо* ПЕРИЦЕНТРИЧНА, *a ako се ротација десила само унутар једног крака (није захватила центромеру), онда је у* *ийиџању* ПАРАЦЕНТРИЧНА ИНВЕРЗИЈА (*sr.wikipedia.org. Хромозоске_аберације*).

¹⁰ „У овоме стилу 1. лице множине веома често губи конкретно значење и прелази у сферу апстрактности и уопштавања” (Тошовић 2002: 351).

¹¹ Говорећи о карактеристикама глагола у научном функционалном стилу, Б. Тошовић уочава да „у научним текстовима долази до десемантизације глагола, који се претварају у обичне везивне карике без посебног значења.” Тако се глаголи попут *биџи* (*јесам*), *чинџи*, *йредсјавџаџи* и сл. „подвргавају семантичкој неутрализацији и прерастају у безбојне копуле” (2002: 352). Аутор наводи и да се у научним текстовима чешће употребљавају глаголи несвршеног вида (према СЕРЕБРЯКОВА 1974: 6), потом, да су глаголски облици најчешће оријентисани на садашњост – чак 69% (према ВАСИЉЕВА 1976: 119), а специфично за научни текст јесте и употреба садашњег времена у ванвременском значењу – значењу времена у најширем смислу, што се објашњава тиме што се у научном функционалном стилу анализирају обележја, особине и процеси (2002: 352).

Појава низања, уланчавања или пак упаривања овог типа протазно-аподозних структура очекивана је када се узме у обзир прагматичка функција кондиционалних реченица с односом идентификације, односно функционални стил у којем се ове реченице јављају – наиме, у научним текстовима, између осталог, наводе се класе, односно типови и подтипови одређених појава, који се при том терминолошки одређују, те је честа појава *хијонимије*: лексеме које се идентификују у аподозама налазе се у хипонимско-хиперонимском односу; с друге стране, честа је и појава *антионимије*, будући да је познато да термини „имају већу могућност успостављања антонимских односа него лексеме општег лексичког фонда” (Гортан-Премк 1997: 122).¹² Стога ће се јавити низови дефинисања *кохијонима* (као у пр. 13, где се дефинишу термини *ваздух-меџа фузија*, *ваздух-ваздух фузија* и *џермонуклеарна фузија*), али и дефинисање *антионимских џарова*, које такође повезује заједнички хипероним, те је и овде реч о кохипонимима (нпр. *џозиџивна* – *неџаџивна каџализа*, у пр. 12; *заџворен* – *оџворен џроводни сноџић*, у пр. 14; *џериценџрична* – *џараценџрична инверзија*, у пр. 15). Неретко ће две протазно-аподозне структуре бити повезане везником *а*, као сигналом супротности, што је случај у горенаведеном примеру 15, као и у следећим примерима:

- (16) *Уколико* се лече само симптоми, *онда је џо* СИМПТОМАТСКА, а *ако* се уклањају узроци болести, *онда је џо* КАУЗАЛНА ТЕРАПИЈА (sr.wikipedia.org. *Тераџија*);
 (17) *Kod triacilglicerola, ukoliko* се за glicerol вежу три исте масне киселине, *takvi triacilgliceroli се називају* PROSTI, а *ако* су молекули масних киселина различити, *онда су то* MEŠOVITI TRIACILGLICEROLI (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 259).

Конечно, ваља споменути и глагол комуникативног значења – *џовориџи*, који је такође чест у кондиционалним реченицама са идентификативним значењем. И он се може јавити у имперсоналној форми са морфемом *се* – *џовориџи се*, али и у првом лицу множине:

- (18) *Ako* produkt lučenja, sekret, ostaje u ćelijama, nagomilavajući се u njima, ili се излучује u intercelulare, *radi се о* UNUTRAŠNIM – ENDOGENIM SEKRETORNIM ĆELIJAMA (TKIVIMA). *Ako* се, пак, sekret излучује na površinu biljke, *onda се говори о* SPOLJAŠNIM – EGZOGENIM SEKRETORNIM ĆELIJAMA (TKIVIMA) (JANČIĆ 2004: 141)
 (19) U zavisnosti od kriterijuma podele, postoje razne podoblasti optimizacije. *Ukoliko* nemamo tzv. ograničenja u matematičkom modelu, *onda говоримо о* BEZUSLOVNOJ OPTIMIZACIJI, *иначе је у питању* USLOVNA OPTIMIZACIJA. *Ukoliko* potencijalno rešenje problema pripada nekom konačnom (ali često ogromnom) skupu, *onda говоримо о* DISKRETNOJ OPTIMIZACIJI, u suprotnom *рећ је о* KONTINUALNOJ OPTIMIZACIJI (nmo.matf.bg.ac.rs).

И у овим примерима појављују се сигнали супротности – у пр. 18 уочава се партикула *џак*, док се у пр. 19 јављају везничке форме *иначе* и у *суџроџином*, које су специфичне по томе што „кондензују предикацију супротну по смислу од оне која јој претходи, а имају примарно кондиционално значење

¹² Наведену тврдњу Д. Гортан-Премк објашњава чињеницом да су „антоними речи са истом архисемом и истом доминантном семом, чије се крајње могућности реализације супротстављају, а у основи терминолошке антонимије леже не толико спонтане асоцијације по контрасту, колико усконаучна сазнања о постојању појмова, појава које су у неком контрастном односу” (1997: 122). О антонимији у научном функционалном стилу в. и Б. Тошовић 2002: 350.

– дакле, могу се парафразирати везником за супротност, кондиционалним везником и речцом за негацију – *а ако не*” (ШАФЕР 2020: 200).

2.4. Кондиционалне клаузе с идентификативним односом неретко су уведене везником *уколико*, што показују многи до сада наведени примери. То још једном потврђује наводе нормативнограматичке и научне литературе да је везник *уколико* „обичнији у научном, административном или публицистичком стилу, мада се среће у другим функционалним стиливима” (ПИПЕР – КЛАЈН – ДРАГИЋЕВИЋ 2022: 626; КОВАЧЕВИЋ 2013: 18).¹³

У научном функционалном стилу, као и у другом специјалним стиливима, нису ретки ни сложени везнички изрази.¹⁴ У корпусу је уочен један пример с везничким изразом у *случају кага*,¹⁵ који садржи везник *каг*, типичан и за темпоралне и за кондиционалне реченице:

(20) У *случају кага* температура ваздуха остане или буде виша од 20° С, током ноћи, онда је *џо* летња ноћ (sr.wikipedia.org. *Летњи_ган*).

Говорећи о предлошким изразима који се могу употребити и као делови сложених везника, Љубомир Поповић међу условне везнике, поред везника *џог увјејом да* и у *случају ако*, наводи и везник у *случају каг* (1966: 205, 217), а спојеве у *случају каг/ако/га* спомиње и Т. Батистић, истичући да се употребом везника *каг* у оваквим сложеним конструкцијама наглашава *вероватноћа* акције, док значењу *ипрејџосџавке* боље одговарају везници *ако* и *да* (БАТИСТИЋ 1972: 175–176).¹⁶ О овом сложеном везнику најопширније говори В. Ђуркин (2018: 150–153), која његово појављивање бележи у административном стилу. Ова ауторка везник у *случају каг* сврстава у условне везнике, закључујући да се „употребом дате конструкције обезбјеђује, прије свега, једно-

¹³ Занимљиво је да се и у мађарском језику, поред везника типичног за условне реченице – везника *ha*, може јавити и везник *amennyiben*, пре свега у административним и пословним текстовима (JASZAI – TÓTH 2005: 419), а да је овај везник, посматрано из перспективе етимологије, настао на сличан начин као и везник *уколико* – оба у себи садрже прилог за количину (ШАФЕР 2015: 136).

¹⁴ У монографији о сложеним зависним везницима, у одељку посвећеном условним везницима, В. Ђуркин запажа да је учесталост појављивања сложених условних везника највећа у административном стилу, иако су њихова појављивања потврђена у свим функционалним стиливима (2018: 135).

¹⁵ Поред везничког израза уоченог у испитиваном корпусу, домаћа литература даје шири списак условних сложених везника: *џог условом да*, *уз услов да*, *у случају да*, *за случај да*, *џог/с ипрејџосџавком да*, *уз ипрејџосџавку да* (КОВАЧЕВИЋ 2013: 9; Ђуркин 2018: 129–156), као и у *случају ако* (Поповић 1966: 205; Волводић 2018: 458–459; Ђуркин 2018: 143). Ваља ипак нагласити да се овакви спојеви у домаћој литератури посматрају на различите начине – не само да се предлажу различита терминолошка решења, него се „за њих може рећи да нису у потпуности граматикализовани” (Алановић 2014: 634), из чега следи да се могу посматрати и као конструкције са зависним клаузама, допунском или односном, а не као везнички спојеви.

¹⁶ Ауторка закључује да у неким случајевима одабир везника *да*, *каг* или *ако*, уз конструкцију у *случају*, утиче на разлику у значењу, нпр. *Na taj način U SLUČAJU DA/AKO/KAD stihijski nastane oružana pobuna, kolovođe su lica...* (Prvo, 53; БАТИСТИЋ 1972: 175), док у појединим примерима „supstitucija veznika ne mijenja bitno značenje”, нпр. *Popodnevni odmor nije obavezan, sem U SLUČAJU AKO lekar to prepiše* (Pol., 10. VII 1966, 6); *U SLUČAJU KADA postoje kalcifikacije u anatomskim elementima srca, mora se primeniti...* (Radiol., 164); *Da li bi, U SLUČAJU DA radna organizacija prodaje svoj deo stana, imao pravo preče kupovine?* (Pol. 19072, 8) (БАТИСТИЋ 1972: 176).

значајна кондиционална интерпретација реченице” (2018: 152).¹⁷ Но, у примерима са значењем идентификације, на место овог везника могао би доћи како условни везник *ако*, тако и самостално употребљен временски везник *кад*, а значење услова, односно времена, свакако је у другом плану.

2.5. У корпусу су регистроване и зависне клаузе са идентификативним односом уведене простим везником *каг(а)*:

- (21) *Кага* црни постави Стонвалу формацију, са пешацима на Ц6, Д5, Е6 и Ф5, онда је *џо* ХОЛАНДСКА ОДБРАНА (*sr.wikipedia.org. Шах. Сиџоунлов најџаг*);
- (22) *Кага* станце имају исту риму, а звуче различито, *џо се зове* COBLAS ALTERNADAS („АЛТЕРИРАНЕ СТАНЦЕ”) (*sr.wikipedia.org. Размена_кобла*).

Везник *каг(а)*, као што је познато, уводи и темпоралне и кондиционалне клаузе, те се у литератури јављају различити ставови у вези с класификацијом одређених, прелазних случајева. Поједини аутори сматрају да је за сврставање *каг*-реченица у условне реченице неопходно да и протазни и аподозни глаголи буду у потенцијалу, иначе је реч о временском везнику, односно о временској реченици (BRAVEС – HRASTE – ŽIVKOVIĆ 1968: 210–211; Ivić 1983: 146; Silić – PRANJKOVIĆ 2005: 348; СТАНОЛЧИЋ – ПОПОВИЋ 2008: 327. и др.), док други наводе да је сврставање *каг*-реченица у условне могуће и уколико су њихови предикати исказани свевременским презентом (СТЕВАНОВИЋ 1969: 868–870; MRAZOVIĆ – VUKADINOVIĆ 2009: 601¹⁸). Постоје и они који издвајају прелазни, синкретички тип *каг*-реченица – *временско-условне* реченице (АЛАНОВИЋ 2014: 644–645; ВОЈВОДИЋ 2018: 479), при чему се прецизирају услови који морају бити испуњени да би *каг*-реченица бар делимично припадала пољу услова – протазни предикат појављује се у перфективном презенту, док је аподозни углавном у футуру првом, али и у потенцијалу или перфекту (АЛАНОВИЋ 2014: 644–645). У кондиционалним реченицама са идентификативним односом, као што је раније наведено, везник *ако* може се заменити везником *каг(а)* и обрнуто, без промене у значењу – у оба случаја зависна клауза представља одређену ситуацију која се главном клаузом термилолошки одређује. У корпусу су забележени и примери у којима се наизменично користе везници *ако/уколико* и везник *кага*, што сведочи о њиховој супститутивности:

- (23) Uzajamno prenošenje prava jeste ono što ljudi nazivaju ugovorom. *Ако* се ствар предаје истовремено са преношењем права, *онда је то* UGOVOR; *ако* се прво предаје ствар, а од другог касније очекује нешто заузврат, *онда је то* SPORAZUM; *ако* се обе стране договоре да ће чиниће испунити касније, *ради се о* OBEĆANJIMA; *када* нема узajамног преношења права, *онда је то* POKLON (*sr.wikipedia.org. Levijatan_(spis)*).

2.6. Као што је већ на почетку речено, најчешће ће се на првој позицији јавити протаз, а на другој аподоза, што потврђују сви до сада наведени примери, али није искључен ни обрнут случај:

¹⁷ Наиме, ауторка до оваквих тврдњи долази уз помоћ теста изостављања прве структурне компоненте овог везника (у *случају*) – тада реченица или мења семантичку вредност и постаје темпорална, или се ствара могућност двоструке значењске интерпретације (Ђуркин 2018: 152).

¹⁸ Уп. *Kad se temperatura spusti na 0 stepeni celzijusa, voda počinje da se smrzava; Kad čovek pogreši, mora to i da prizna* (MRAZOVIĆ – VUKADINOVIĆ 2009: 601).

- (24) Pri tome, uzajamni položaj polipeptidnih lanaca može biti PARALELAN (*ako* oba lanca imaju isti smer od N- prema C-kraju) ili ANTIPARALELAN (*ako* jedan lanac ima smer od N- prema C-kraju, a drugi od C- prema N-kraju) (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 239);
- (25) [...] дакле свака врста везе с конститутивним реченичним члановима чинила би синтагму, која може бити: ОДРЕДБЕНА, *ako* се зависном речју открива латентни потенцијал управне речи (*сиво небо, сухо грвце*), или ДОПУНСКА, *уколико* се зависном речју износи саставни део појма (*орашки земљу, сећи грва, сећи ђе-сиром, орашци ралицом*) (ДРАЖИЋ 2014: 63)
- (26) MOVINGOM *se smatra ako* се сви око вас понашају као да не постојите, или све што урадите на послу nailazi на podsmeh или kritiku шефова i kolega, *kada* не добијате радне задатке или вас zadужују poslovima који су ispod ваших стручних способности (rts.rs);
- (27) *Ako* sadrže iste acil-ostatke *nazivaju se* PROSTIM ANHIDRIDIMA, a MEŠOVITIM ANHIDRIDIMA *ukoliko* sadrže različite acil-ostatke (ŠTAJNER – KERVEŠAN 2014: 188).

Како примери показују, протаза може бити одвојена запетом (пр. 25), односно смештена у заграду (пр. 24), са десне стране термина који описује, мада су уочени и друкчији примери (26 и 27). Ваља нагласити да су у примерима 24 и 25 аподозни термини штампани верзалом и у оригиналном тексту, а слична је ситуација и са већим делом раније наведених примера – термини су у научним текстовима често истакнути, било да је реч о приручницима за одређене факултетске предмете, или пак о научним монографијама. И смештање протазе у постпозицију додатно наглашава сам термин, будући да се приликом читања након њега прави пауза, у писању обележена запетом, односно заградом. Такви текстови могу бити формиран и у виду теза.

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА. У овом кратком прегледу представљен је један тип кондиционалних клауза, фреквентан у научном функционалном стилу. Између протазе и аподозе успоставља се *идентификативни* однос – протаза представља опис одређеног феномена, а у аподози се тај феномен идентификује. Поред везника *ako*, у корпусу је веома фреквентан и везник *уколико*, који је и иначе чешћи у специјалним функционалним стилима, али је уочен и сложени везник – у *случају када*, као и прост везник *када* – заједнички кондиционалним и темпоралним клаузама. Аподоза је у највећем броју случајева у постпозицији, а често почиње структуром *онда је (су) што / што је (су)*, мада се јављају и друкчији случајеви. Поред копулативних глагола, аподозни предикат може садржати и семикопулативне глаголе: *звати се, наз(и)вати се*, односно конструкције: *реч је о, ради се о, у ишћању је*, као и глаголе *смаћрати се, љоворити се* и сл. Овакве протазно-аподозне структуре неретко ће се јавити у паровима или у низовима, при чему ће се у двема аподозама често наћи лексеме у антонимском односу. Кондиционалне клаузе са идентификативним односом представљају само сегмент атипичних кондиционалних клауза, док је за целовитији увид у структуру и семантику атипичних кондиционалних клауза (те категорије кондиционалности уопште) неопходно сагледати и друге типове атипичних кондиционалних клауза у српском језику.

ИЗВОРИ

- ДРАЖИЋ, Јасмина. *Лексичке и грамађичке колокације у српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2014.
- ОДС: *Основи дескриптивне сјајнијике*. Београд: Београдска академија пословних и уметничких струковних студија.
- <efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.bpa.edu.rs/FileDownload?filename=afbd21ea-7755-4ca0-bd9b-4088b13721ee.pdf&originalName=I-nedelja-predavanja-i-vezbe-Statistike-VD.pdf> (приступљено: 1. 11. 2025)
- ПИПЕР, Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето ТАНАСИЋ, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синђакса савременога српског језика. Проста реченица* (у редакцији Милке Ивић). Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2005.

*

drdjordjevicginekologija.rs

JANČIĆ, Radiša. *Botanika farmaceutika*. Београд: Službeni list SCG, 2004.

nmo.matf.bg.ac.rs

rts.rs

sr.wikipedia.org [чланци: *Лейђи ган*; *Ойлогђа*; *Размена кобла*; *Сђоунлов најаг*; *Тераиђа*; *Хромозомске аберације*; *Виће*; *Levijatan (spis)*; *Nuklearna fuzija*; *Provodni snopići*]

ŠTAJNER, Dubravka, Slavko KERVEŠAN. *Hemija*. Нови Сад: Poljoprivredni fakultet, 2014.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АЛАНОВИЋ, Миливој. Погодбене реченице у Травничкој хроници. Бранко Тошовић (ур.). *Andrićeva Hronika*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Banja-luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2014, 633–647.
- АЛАНОВИЋ, Миливој. Ако-конструкције компензаторних односа. Милош Ковачевић (ур.). *Акђуелна јђиђања синђаксе реченице српског језика*. Андрићград: Андрићев институт, 2024, 11–48.
- ВАСИЉЕВА, А. Н. *Курс лекђиј по стилистике русског језика. Научниј стил речи*. Москва: Русский јазык, 1976.
- ВОЈВОДИЋ, Дојчил. Реченице са клаузама категоријалног комплекса условљености: узрочним, посљедичним, циљним, погодбеним, допусним. Предраг Пипер (ур.). *Синђакса сложене реченице у савременом српском језику*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018, 433–491.
- ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка. *Полисемеђа и орђанизација лексичког сисђема у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1997.
- ГСЈ: *Грамађичка на сђаробђљарскиј език. Фонетика. Морфологија. Синђаксис* (ред. Иван Дуриданов). София: Издательство на Българската академия на науките, 1993.
- ЂУРКИН, Веселина. *Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционалносђилска дисђрибуција)*. Београд: Јасен, 2018.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. Условно значење везника *док*. *Сушасђвено и мимођредно у линђвистички*. Подгорица: Унирекс, 1996, 111–119.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. Условне реченице с везником *да* у српском језику. *Грамађичка јђиђања српског језика*. Београд: Јасен, 2011, 159–173.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. Реченице с реалноусловним везницима у савременом српском језику. *Радови Филозофског факулђетја, бр. 15, кђиђа 1*. Универзитет у Источном Сарајеву: Филозофски факултет Пале (2013): 9–32.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. Синтаксичко-семантички услови употребе везника *кад* у погодбеном значењу. *Српски језик XIX* (2014): 105–116.
- КРАВАР, Мирослав. Модална типологија хипотетичкога периода у хрватско-српском језику. *Научни сасђјанак славистђа у Вукове дане 14/2*. Београд: МСЦ, 1984, 11–20.
- МОСКОВЉЕВИЋ ПОПОВИЋ, Јасмина. О зависнословеним реченицама с кондиционалном комен-тативном клаузом. *Јужнословенски филолођ LXXIV/1* (2018): 61–80.

- ПАВЛОВИЋ, Слободан. *Сйаросрјска зависна реченица*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- ПИПЕР, Предраг. Семантичке категорије у простој реченици: синтаксичка семантика. Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синѿакса савременога срјскога језика. Просја реченица*. У редакцији Милке Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2005, 575–982.
- ПИПЕР, Предраг, Иван Клалн, Рајна Драгићевић. *Нормативна грамајика срјскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2022.
- ПОПОВИЋ, Љубомир. Предлошки изрази у савременом српскохрватском језику. *Наш језик* XV/3–4 (1966): 195–220.
- РУЖИЋ, Владислава. Допунске реченице у савременом српском језику I. *Зборник Мајице срјске за филолојју и линѿвистику* XLIX (2006): 123–218.
- СЕРЕБРЯКОВА, Л. А. О стиловој варијатности функционирования видо-временных форм современного русского языка (временая парадигма несовершенного вида). *Вопросы статистической стилистики*. Киев: Наукова думка, 1974, 109–125.
- СТАНОЈЧИЋ, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамајика срјскога језика за ѿмназије и средње школе*. Београд: Завод за уѿбенике и наставна средства, 2008.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Синѿакса. Савремени срјскохрватски језик (грамајички сисѿеми и књижевнोजезичка норма) II*. Београд: Научна књига, 1969.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Грамајика срјскога језика за средње школе*. Београд: Predrag & Nenad, 2007.
- ТОШОВИЋ, Бранко. *Функционални сѿилови*. Београд: Београдска књига, 2002.
- ШАФЕР, Марина. Исказивање кондиционалности у српском и мађарском језику. *Konteksti 2. Zbornik radova sa Drugog međunarodnog interdisciplinarnog skupa mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2015, 133–156. <<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2015/978-86-6065-338-5>> приступљено 1. 11. 2025.
- ШАФЕР, Марина. Директив и претња исказани независносноженом реченицом са кондиционалним међуклаузалним семантичким односом. *Прилози проучавању језика* 51 (2020): 189–206.
- ШАФЕР, Марина. О једном типу кондиционалних реченица (модел: *Ако ико/неко; иѿѿа/неѿѿио; иѿде/неѿде; (икаг/некаг) х онда је ѿо у*). *Савремена проучавања језика и књижевности*. *Зборник радова са XIII научној скупа младих филолога Србије. Књига 1*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, 2022, 175–189.
- ШАФЕР, Марина. О једном типу кондиционалних реченица са значењем поређења. *Konteksti 6. Zbornik radova sa Šestog međunarodnog interdisciplinarnog skupa mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2023, 445–457. <<https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-741-3>> приступљено 1. 11. 2025.
- ШАФЕР, Марина. *Кондиционалне конструкције у сѿандардном срјском језику*. Необјављена докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2025.

*

- BATISTIĆ, Tatjana. *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, 1972.
- IVIĆ, Milka. О srpskohrvatskim pogodbenim rečenicama. *Lingvistički ogledi*. Beograd: Prosveta, 1983, 145–153.
- JASZAI, László, Ethelka TÖTH. Conditional Constructions in Hungarian. Victor Xrakovskij (ed.). *Typology of Conditional Constructions*. Muenchen: Lincom Europa, 2005, 416–424.
- КАТИЋИЋ, Radoslav. Vrste pogodbenih rečenica u standardnom jeziku srpskom ili hrvatskom. *Зборник Мајице срјске за филолојју и линѿвистику* XXVII/XXVIII (1984/1985): 339–343.
- KOVAČEVIĆ, Miloš. *Uzročno semantičko polje*. Sarajevo: Svjetlost – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1988.
- MRAZOVIĆ, Pavica, Zora VUKADINOVIĆ. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- MUSIĆ, August. Rečenice s konjukcijama *ako, neka, li* u hrvatskom jeziku. *Rad JAZU* 134 (1898): 1–79.
- SILIĆ, Josip, Ivo PRANJKOVIĆ. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- ŠARIĆ, Ljiljana. Uvjetne rečenice u hrvatskome, govorni činovi i metapreslikavanja. *Suvremena lingvistika* 40 (1995): 81–104.

ŠARIĆ, Ljiljana. Interpretacija pogodbenih rečenica. *Filologija* 29 (1997): 155–169.

VASIĆ, Vera. Kondicionalne klauze sa nekonsekutivnom apodozom. *Јужнословенски филолоџ LVI/1–2* (2000): 177–185.

Marina Šafer

CONDITIONAL CLAUSES WITH AN IDENTIFICATIONAL RELATIONSHIP IN SERBIAN

S u m m a r y

In this paper, a specific type of conditional clause is examined – one in which an identificational relationship is established between the protasis and the apodosis. This means that the protasis provides a definition or explanation of a given concept, while the apodosis identifies that concept, e.g., *Ako se između dve dvostruke veze nalazi dve ili više prostih veza, onda je to IZOLOVAN DIEN*. Such sentences appear primarily in the scientific functional style, and therefore various textbooks, monographs, and *Wikipedia* articles were used as the corpus for this study. In addition to the conjunction *ako*, the conjunction *ukoliko* is also very frequent in the corpus. In most cases, the apodosis is in post-position, and it often begins with the structure *onda je (su) to / to je (su)*, although other patterns also occur. Besides copular verbs, the predicate of the apodosis may also contain semi-copular verbs such as *zvati se*, *naz(i)vati se*, as well as constructions like *reč je o*, *radi se o*, *u pitanju je*, or verbs of communicative meaning such as *govori se o*, etc. Such conditional sentences are often found in pairs or sequences – with several protasis-apodosis structures – in which the apodoses frequently contain lexemes that stand in an antonymic relationship.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
marina.safer@ff.uns.ac.rs

(Примљено: 24. новембра 2026;
прихваћено: 19. маја 2026)